

Orman Bakanlığı Yayın No : 114
Müdürlük Yayın No : 21

ISSN 1300 - 9532

**EGE ORMANCILIK
ARAŞTIRMA MÜDÜRLÜĞÜ
DERGİSİ**

**Journal of Ege Forestry
Research Directorate**

SAYI : 1

YIL : 2000

İzmir / TÜRKİYE

KAHRAMANMARAŞ YÖRESİ FISTIK ÇAMI (*Pinus pinea* L.)
MEŞCERELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A Research on the Stone Pine (*Pinus pinea* L.) Stands in the
Kahramanmaraş Region

O D C : (283.1)

Dr. Mahmut D. AVŞAR (*)

EGE ORMANCILIK ARAŞTIRMA
MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI

Dergi Serisi

Sayı : (41-50)

Yıl : 2000

(*) KSÜ Orman Fakültesi, Silvikültür Anabilim Dalı, Kahramanmaraş

1. GİRİŞ

Fıstık çamı (*Pinus pinea* L.), çam fıstığı adı verilen yenilebilir tohumları ile, önemli bir orman tali ürününe sahip bir çam türümüzdür. Diğer çam türlerimizde genellikle odun üretimi ön planda gelirken, fıstık çamında çam fıstığı üretimi ön plandadır.

Ülkemizde 20549 ha saf fıstık çamı ormanı bulunduğu (ANONİM, 1987), ülkemizdeki genel sahasının ise 30-35000 ha olduğu (SAATÇIOĞLU, 1969) belirtilmektedir. Fıstık çamının Kahramanmaraş yöresinde de küçük, lokal bir yayılışı vardır. Yöre halkı, fıstık çamına "çedene ağacı", kozalağına ise "çedene" adını vermekte olup, bu ağaç türünün yöreye sosyo-ekonomik yönden önemli katkıları bulunmaktadır.

Bu çalışmada. Kahramanmaraş yöresinde fıstık çamının yayılışı, yöredeki fıstık çamı meşcerelerinin durumu, uygulanan çam fıstığı üretim tekniği ile söz konusu meşcerelerin yöreye olan sosyo-ekonomik katkıları ele alınmıştır.

2. FISTIK ÇAMININ KAHRAMANMARAŞ YÖRESİNDEKİ YAYILIŞI

Fıstık çamının ülkemizdeki en geniş yayılışını Batı Anadolu'da yaptığı, Kahramanmaraş yakınında ise lokal olarak bulunduğu, çeşitli kaynaklarda (SAATÇIOĞLU, 1969; KAYACIK, 1980) belirtilmektedir.

Tespitlerimize göre, fıstık çamı, Kahramanmaraş yöresinde merkez ilçeye bağlı Hacıağalar köyü (rakım: 550 m) ile Önsen kasabası (rakım: 650 m) arasında yayılış göstermektedir. Hacıağalar'ın batısında 620 m'lerden başlayan düşey yayılış, batıya ve kuzeye doğru devam etmekte ve 980 m'lerde sona ermektedir. Fıstık çamı, Batı Anadolu'daki ana yayılışında ise en fazla 860 m'ye kadar yükselebilmektedir (SAATÇIOĞLU, 1969). Yöredeki yayılışında, fıstık çamına yer yer kızılçam da katılmaktadır. Kızılçamın karışım oranı aşağı rakımlarda daha yüksek olup, yukarı rakımlarda ise azalmaktadır. Yayılış, Önsen'e yaklaşık 1.5 km mesafede kesilmektedir. Fıstık çamının yayılışı esas itibariyle toplu olmasına rağmen, bazı yerlerde tarım alanları bu yayılışı bölmektedir. Fıstık çamı, bu yetiştirme ortamında genellikle kuzeydoğu, kuzey ve güneydoğu bakılarda görülmekte olup, gölgeli bakıları tercih ettiği söylenebilir.

Fıstık çamının yöredeki bu yayılış alanı, idari bakımdan Kahramanmaraş Orman İşletme Müdürlüğü, Hartlap Orman İşletme Şefliği sınırları içerisinde bulunmaktadır.

3. KAHRAMANMARAŞ YÖRESİ FISTIK ÇAMI MEŞCERELERİNİ TANITICI BAZI BİLGİLER

Hartlap Orman İşletme Şefliği'ne ait (1991-2000) yıllarını kapsayan orman amenajman planına göre (ANONİM, 1991), yörede, fıstık çamı işletme sınıfı içerisindeki 476 ha'lık bir alanda fıstık çamı meşcereleri bulunmaktadır. Fıstık çamının Türkiye'deki genel alanının 30-35000 ha civarında olduğu göz önüne alınırsa, ülkemiz fıstık çamı meşcerelerinin ortalama %1.5'inin yörede bulunduğu anlaşılmaktadır.

Üç farklı meşcere tipi oluşturan bu meşcereler şu şekilde tanımlanabilir:

a) İnce ağaçlık çağında, %41-70 kapallılığında, fıstık çamı+kızılçam karışık meşceresi olup, alanı 389.0 ha'dır.

b) İnce ağaçlık çağında, %11-40 kapallılığında, fıstık çamı+kızılçam karışık meşceresi olup, alanı 7.5 ha'dır.

c) %0-10 kapallılığında, bozuk, saf fıstık çamı meşceresi olup, alanı 79.5 ha'dır.

Görüldüğü gibi, yöredeki fıstık çamı meşcerelerinin 396.5 ha'ı (%83.30) verimli ve karışık meşcere, 79.5 ha'ı (%16.70) ise verimsiz ve saf meşceredir. Karışık meşcerelerde kızılçamın karışım oranı genelde düşük olup, meşcerede hakim olan tür fıstık çamıdır. Yöredeki fıstık çamı meşcerelerinden seçilen fıstık çamı tohum meşceresinde, ortalama yaş 54'tür (ANONİM, 1991).

Fıstık çamı meşcerelerinde kapallılık genelde gevşek olup, ağaçlar seyrek bir dağılım göstermektedir. Ağaçların gövde ve tepe kaliteleri düşüktür. Dal budanması iyi olmakla beraber, yere kadar dallı fertlere de rastlanabilmektedir. Toplanamayan kozalaklardan dökülen tohumların ağaçlar arasındaki boşluklara gelmesiyle doğal gençleşme meydana gelmekle beraber, gerek hayvan otlatması ve gerekse ışık yetersizliğinden dolayı öncü gençliklerin bir kısmı dejenere olmuştur. Ayrıca, ormanda, usulsüz olarak ve yeni kesildiği belli olan çok sayıda ağacın yüksek dip kütüklerine rastlanmıştır.

Öte yandan, fıstık çamı meşcerelerinin yer aldığı arazi engebeli, taşlık ve kayalık nitelikte olup, anakaya yer yer yüzeye çıkmıştır. Fıstık çamı meşcerelerinde, zayıf veya orta derecede sayılabilecek bir diri örtü mevcuttur. Diri örtü olarak rastlanılan başlıca ağaç ve çalı türleri şunlardır: Mazi meşesi (*Quercus infectoria* Oliv. subsp. boissieri (Reuter) O. Schwarz),

saçlı meşe (*Quercus cerris* L. var. *cerris*), küçük kozalaklı katran ardıcı (*Juniperus oxycedrus* L. subsp. *oxycedrus*), tesbih (*Styrax officinalis* L.), kara çalı (*Paliurus spina-christii* Mill.), geyik dikenini (*Crataegus* sp.), laden (*Cistus* sp.), menengiç (*Pistacia terebinthus* L.), derici sumacağı (*Rhus coriaria* L.) ve gül (*Rosa* sp.). Mazı meşesi ve saçlı meşe kısa boylu olup, alt tabakada bir diri örtü niteliği göstermektedir.

4. YÖREDE UYGULANAN ÇAM FISTIĞI ÜRETİM TEKNIĞİ

Fıstık çamı meşcerelerinin mülkiyeti devlete ait olup; korunması, bakımı, gençleştirilmesi vb. çalışmalar orman işletme müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Ormandan kozalakların toplanarak değerlendirilmesi ise, yöre halkına bırakılmıştır. Böylece, Önsen ile Hacıağalar halkı, kendi sınırları içerisinde kalan alanlardaki fıstık çamlarından kozalak toplayarak değerlendirmektedirler. Toplanan kozalakların bir kısmı ise, fıstık çamı fidanı üretilebilmesi amacıyla orman fidanlıklarına verilmektedir.

Yörede üretim işleri, her yıl Kasım ve Aralık ayları arasında yapılmakta ve 1 ay içerisinde bitirmektedir. Başka yörelerde ise, olgun kozalakların toplanması işinin Ocak ayından Mayıs ayı sonuna kadar devam ettiği bildirilmektedir (BOZKURT ve GÖKER, 1986). 3. yılda olgunlaşan kozalaklar, genellikle ağacın başına çıkılarak elle, elle uzanılmayanlar ise sırıklarla vurulmak suretiyle toplanmaktadır. Kozalaklar toplandıktan sonra, eğer iç fıstık elde edilmek isteniyorsa, yörede bu iş için fıstık kırma makinesi mevcut olmadığından; çalı, çırpı vb. ile hafif bir ateş yakılmakta, ateşin üzerine ızgara, onun üzerine de kozalaklar konulmaktadır. Rutubetini kaybeden kozalaklar, bu hafif ısıda açılmaya başlamakta, açılmayanlara ise tahta tokmaklarla hafifçe vurularak açılmaları sağlanmaktadır. Karpelleri açılan kozalaklardan elde edilen çam fıstıklarının sert olan dış kabuğu da taşla kırılarak krem rengindeki iç fıstık elde edilmektedir.

5. FISTIK ÇAMI MEŞCERELERİNİN YÖREYE OLAN SOSYO-EKONOMİK KATKISI

5.1. Ekonomik Katkısı

Belediye ve muhtarlık, olgun fıstık çamı kozalaklarının toplanabilmesi amacıyla, her yıl kendi sınırları içerisindeki orman kısmına belirli bir fiyat belirlemekte, bu fiyat, üretime katılmak isteyen kişilerin sayısına bölünerek kişi başına düşen üretime katılım payı belirlenmektedir. Bu pay, üretime katılacak kişiler tarafından ilgili kuruluşa ödendikten sonra üretime başlanmaktadır.

1990 yılı genel nüfus sayımına göre, Önsen'in nüfusu 3149, bir orman köyü olan Hacıağalar'ın nüfusu ise 518 kişidir (HORASAN, 1992). Her yıl, Önsen'de 300-400, Hacıağalar'da ise 60-70 civarında kişi üretime katılmaktadır. Bu bakımdan, üretimin ağırlığı Önsen'de bulunmaktadır. Toplanan kozalak miktarı tohum yıllarına göre değiştiğinden, kişi başına düşen kozalak miktarının da yıllara göre 600-1500 adet arasında değiştiği tahmin edilmektedir.

Üretime, ortalama olarak Önsen'de 350, Hacıağalar'da ise 65 kişinin katıldığı ve kişi başına 1000 adet kozalak düştüğü kabul edilirse; toplam olarak Önsen'de 350000 adet, Hacıağalar'da ise 65000 adet kozalak toplanmış olur. Bunların genel toplamı ise, 415000 adet kozalaktır. Yöredeki fıstık çamlarında ortalama kozalak dolu ağırlığı 257.0 gr olarak bulunmuştur (AVŞAR, 1997). Buna göre, yörede toplanan kozalak miktarı yaklaşık 107 ton/yıl olmaktadır.

Toplanan kozalaklar, genellikle Gaziantep ve İzmir gibi yörelerden gelen alıcılara kozalak olarak satılmakla birlikte, iç fıstık olarak ta satış yapılabilmektedir. Sözelimi, 1995 yılı Kasım-Aralık aylarında toplanan kozalaklar, alıcılara tanesi 10000 TL'den satılmıştır. Ürünlerin tamamının kozalak olarak satıldığı varsayılırsa, Önsen'de 3.5 milyar TL, Hacıağalar'da 650 milyon TL, genel toplam olarak ise 4 milyar 150 milyon TL'lik bir gelir elde edilebilmektedir. 4 milyar 150 milyon TL'lik bu değer, 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla geçerli olan döviz kurlarına göre, yaklaşık 67300 ABD doları veya 97600 Alman markına karşılık gelmektedir.

5.2. Sosyal Katkısı

Yöre halkı tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlamakta olup, gelir düzeyleri ise genelde düşüktür. Fıstık çamı meşcerelerinin, yöreye belirli düzeyde ve sürekli bir ekonomik katkısı olduğundan, yöre halkı söz konusu meşcereleri korumakta ve buradan ağaç kesilmesini istememektedir. Bu bakımdan, ormanı, orman muhafaza memurları yanında, belediye ve muhtarlık tarafından görevlendirilen bekçiler de korumaktadır. Nitekim, fıstık çamının yöredeki yayılış alanına bakıldığında, fıstık çamı meşcerelerinin çevresinde neredeyse hiç verimli orman kalmadığı görülmektedir. Bu durum, fıstık çamı meşcerelerinin iyi korunduğunu, ancak civarındaki ormanın tahribata uğradığını göstermektedir.

Yöre halkı, söz konusu ormanı koruma yanında, fıstık çamı ağaçlandırması yaparak çam fıstığı üretim alanını genişletmek istemektedir. Bu amaçla, Önsen Belediyesi 1990 yılında 6 ha'lık bir alanda fıstık çamı ağaçlandırması yapmıştır. Halen, her iki yerleşim biriminde de ağaçlandırma gayretleri devam etmektedir.

Tüm bu tespitler, yöre halkının fıstık çamı meşcerelerini koruduğunu, alanını genişletmek istediğini ve halkta bir orman bilinci oluştuğunu göstermektedir. Ancak bu bilinç, sadece söz konusu meşcerelere yönelikmiş gibi görünmektedir. Yani, yöre halkında ekonomik kazanca dayalı bir orman bilinci oluşmuş bulunmaktadır. Bununla birlikte, şunu da belirtmek gerekir ki, gelir düzeyleri düşük olan orman içi ve civarında yaşayan söz konusu halkın ekonomik durumlarının düzeltilerek ormana olan bağımlılıklarının ortadan kaldırılması halinde, sadece fıstık çamı meşcerelerinde değil, yöre ormanlarının genelinde koruma probleminin kendilinden ortadan kalkacağı ve orman bilincinin daha da artacağı ortadadır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Fıstık çamı, Kahramanmaraş yöresinde merkez ilçeye bağlı Hacıağalar köyü ile Önsen kasabası mülki sınırları içerisinde, 620-980 m rakımlar arasında, 476 ha'lık lokal bir yayılış göstermektedir. Bu yayılış, fıstık çamının ülkemizdeki toplam yayılış alanının yaklaşık %1.5'ini oluşturmaktadır. Fıstık çamı meşcerelerinin büyük bir bölümü, verimli nitelikte ve kızılçamla karışık meşcerelerdir.

Yörede çam fıstığı üretim tekniği, başka yörelere göre farklı olup, daha basit metotlarla çalışılmakta ve 1 ay gibi kısa bir sürede üretim işleri bitirilmektedir. Çam fıstığının yöreye olan yıllık ekonomik katkısı, 67300 ABD doları civarındadır. Bu bakımdan, bu meşcerelerin gerek belediye ve muhtarlığa ve gerekse yöre halkına önemli bir ekonomik katkısı vardır. Ayrıca, bu ekonomik katkı, yörede bir orman bilinci de doğurmuş, fıstık çamı ormanını koruma ve ağaçlandırmalarla alanını genişletme düşüncesi gelişmiştir.

Öte yandan, söz konusu orman bilincine rağmen, ormanda yine de usulsüz kesimlerin ve düzensiz bir hayvan otlatmasının mevcut olduğu görülmektedir. Bu ise, hem kozalak toplanacak ağaç sayısını azaltmakta, hem de ağaçlar arasındaki geniş boşluklara yerleşmiş olan öncü gençliklerin zarar görmesine sebep olmaktadır. Bu bakımdan, usulsüz kesimlerin ve orman içi otlatmanın önlenmesi konusunda daha dikkatli olunması gerekir.

Bozuk, saf fıstık çamı meşceresi ıslah edilmeli, normal kuruluştaki karışık meşcerelerde ise bakım çalışmalarına devam edilmelidir. Özellikle fıstık çamlarıyla sıkışık durumdaki kızılçamlar alınarak fıstık çamlarının tepelerini genişletmelerine, böylece kozalak verimlerini artırmalarına yardımcı olunmalıdır. Bu amaçla, sıkışık durumdaki fıstık çamlarında da bir aralama müdahalesi yapılabilir. Ayrıca, yöre halkınca yapılması düşünülen ağaçlandırma çalışmaları maddi ve teknik yönlerden desteklenmelidir.

KAYNAKLAR

- ANONİM, 1987. Türkiye Orman Varlığı, Ormancılık Araştırma Enstitüsü, Muhtelif Yayınlar Serisi, No:48.
- ANONİM, 1991. Orman Amenajman Heyetlerince Hartlap Orman İşletme Şefliği İçin Hazırlanmış (1991-2000) Yıllarını Kapsayan Orman Amenajman Planı.
- AVŞAR, M.D., 1997. K.Maraş-Hacıağalar Mevkiindeki Fıstık Çamlarında, Kozalaktaki Tohum Sayısı ile Kozalak Dolu Ağırlığı Arasındaki İlişkilerin Araştırılması, Orman Mühendisliği, 34, 2, 12-13.
- BOZKURT, Y., GÖKER, Y., 1986. Orman Ürünlerinden Faydalanma Ders Kitabı, İ.Ü. Orman Fakültesi Yayını, No:3402/379, İstanbul.
- HORASAN, H.Y., 1992. Kahramanmaraş'ı Tanıyalım, Özkan Matbaacılık-Gazetecilik, Ankara.
- KAYACIK, H., 1980. Orman ve Park Ağaçlarının Özel Sistematiği, I. Cilt, Gymnospermae (Açık Tohumlular), 4. Baskı, İ.Ü. Orman Fakültesi Yayını, No:2642/281, İstanbul.
- SAATÇIOĞLU, F., 1969. Silvikültür I, Silvikültürün Biyolojik Esasları ve Prensipleri, İ.Ü. Orman Fakültesi Yayını, No:1429/138, İstanbul.